

TREBALL FINAL DE GRAU EN TRADUCCIÓ I INTERPRETACIÓ

Departament de Traducció i Comunicació

TÍTOL

**Recepció d'*Alicia al país de les meravelles* de Salvador
Oliva: text i context.**

Autora: Sara Vicent Traver

Tutor: Josep Manuel Marco Borillo

Data de lectura: juliol 2016

Resum:

El treball es compon, bàsicament, de quatre parts. En la primera, s'explica la recepció de les retraduccions al català durant els últims segles, com s'han rebut i com ha canviat la visió d'aquestes en el pas del temps. En el treball es tractarà una en concret: la traducció d'*Alícia al país de les meravelles* de Salvador Oliva. En la segona part, es contextualitza l'obra *Alice's Adventures in Wonderland* de Lewis Carroll i s'explica el text de partida de les traduccions. En la tercera, es tracta la primera traducció del text per part de Josep Carner. S'analitzen les crítiques que va rebre en el seu moment i les que ha rebut posteriorment i s'exposa també una comparativa realitzada per Maria González Davies dels jocs de paraules de la traducció de Carner i la de Salvador Oliva. A l'apartat quart, parlem d'aquesta última i, més en concret, de les crítiques que va rebre després de la seua publicació. Víctor Ripoll, pseudònim de Lluís Bonada, en va publicar al temps un recull d'aproximadament 150 al setmanari *El Temps* on ressaltava les errades que, des del seu punt de vista, havia comés Oliva. Aquestes crítiques tenen de vegades una base sòlida i d'altres són, únicament, qüestions d'estil que poden ser més o menys encertades. A més, es desglossen altres crítiques a la traducció que han aparegut en fonts com ara periòdics, revistes i, fins i tot, blocs al web. No obstant això, també destaquem les crítiques favorables que va rebre el traductor i detallem les respostes que ell mateix va donar a alguns d'aquests comentaris i la seua opinió al respecte.

Paraules clau:

Recepció, Retraducció, Alícia al país de les meravelles, Salvador Oliva, Josep Carner

Taula de contingut

1. Introducció	4
2. Metodologia	5
3. Recepció de les retraduccions al català	6
4. <i>Alice's Adventures in Wonderland</i>	9
5. L' <i>Alice</i> de Josep Carner	10
6. L' <i>Alice</i> de Salvador Oliva	13
7. Conclusió	27
8. Bibliografia	29
9. Annexos	31

1. Introducció

Tot i que *Alice's Adventures in Wonderland* de Lewis Carroll és un dels llibres més estudiats de la literatura (tant el text com el context de l'obra), no deixa de ser un dels més interessants des del punt de vista de la traducció.

No obstant això, donades les reduïdes dimensions del mercat editorial català, la recepció de les traduccions d'aquesta obra ha sigut prou singular. Les nombrosíssimes crítiques rebudes per Salvador Oliva després que es publicara la seua versió el 1996 ens van portar a investigar el perquè de tantes reticències a una traducció que, llevat d'alguns aspectes, oferia una nova visió del clàssic anglés i que venia avalada pel prestigi de què gaudeix el traductor. Així, hem estudiat la recepció en general de les segones i posteriors traduccions de textos que, prèviament, havien sigut traduïts per eminències, i més en concret, per Josep Carner, des del punt de vista d'estudiosos i traductors; la tendència d'aquesta recepció i les diferències amb el mercat editorial espanyol. L'objectiu principal fou trobar els motius de totes aquestes crítiques emeses contra Salvador Oliva i comprovar si tenien fonaments sòlids.

Per a portar a terme aquesta tasca, ens vam fixar no només en el text d'Oliva i dels traductors previs, Josep Carner i Víctor Compta, sinó en els textos que han sorgit al voltant d'aquestes traduccions: articles d'opinió, columnes, blocs, estudis, ponències... per, finalment, poder extreure les nostres pròpies conclusions.

El treball, aleshores, es compon d'un estudi sobre la recepció de les retraduccions en general; una anàlisi d'*Alícia en terra de meravelles* de Josep Carner, amb les seues llums i les seues ombres; una anàlisi d'*Alícia al país de les meravelles* de Salvador Oliva, de les crítiques negatives (en especial les de Lluís Bonada) i favorables i de la justificació i resposta del traductor al respecte; i de la conclusió extreta a partir dels apartats anteriors.

2. Metodologia

Per portar a terme aquest treball, vam haver de llegir primer el text que anàvem a tractar, *Alicia al país de les meravelles* de Salvador Oliva. Una vegada contextualitzats i amb el tema del treball escollit, vam començar a recollir informació sobre la recepció de les retraduccions al català i, més en concret, de la recepció d'aquesta. Per això, ens vam basar en diverses ponències publicades a la revista *Quaderns* que parlaven d'aquest tema i, com que una d'aquestes havia estat redactada per Joan Sellent, vam decidir posar-nos en contacte amb ell per poder conèixer la seua opinió al respecte en l'actualitat, ja que la publicació data de 1998 i des d'aleshores el panorama és ben diferent, com hem pogut comprovar. Una vegada teníem el context clar, ens vam dedicar al text. Com que la iniciativa del treball venia donada per les crítiques que va fer Lluís Bonada a *El Temps*, vam buscar a l'hemeroteca tots i cadascun dels comentaris que havia publicat setmanalment per analitzar-los i indexar-los. A més, com que no solament volíem tenir en compte l'opinió del periodista sinó d'altres estudiosos, vam recollir i estudiar totes les publicacions que s'havien fet en relació a la traducció d'Oliva. Una vegada teníem tota la informació necessària, vam començar a redactar el que ara és aquest treball. Amb l'ajuda del tutor, vam seguir una línia d'investigació i redacció adient a les necessitats del treball i vam anar corregint i millorant el text fins a obtenir el que podreu observar a continuació.

3. Recepció de les retraduccions al català

No es pot parlar de traducció literària ni, fins i tot, de literatura catalana sense tenir en compte el noucentisme. Els autors noucentistes van ser els encarregats de fixar uns models de llengua i estil literaris que van assentar les bases de la literatura catalana actual. Per portar a terme aquesta tasca, els noucentistes no només van fer servir els seus propis textos, sinó també les traduccions de textos universals que pretenien apropar la societat catalana a aquesta cultura global. De fet, Pericay i Toutain (1996) afirmen que aquest model de llengua va nàixer de les mateixes traduccions, on es van proposar les variants més pures, allunyades del castellà.

Amb el temps, aquest model de llengua noucentista va arribar a fer-se únic i a ser considerat com la norma literària; tendència que va arribar fins ben entrat el segle XX. Marco (2000) afirma que aquesta nova direcció no està en contradicció amb el noucentisme: «després del noucentisme no significa contra el noucentisme». No obstant això, va ser molt difícil prendre una direcció diferent d'aquella que s'havia establert, fins i tot, com a prosa literària catalana.

Josep Carner va ser un dels escriptors i traductors més importants de les lletres catalanes al segle XX i un dels líders del moviment. És considerat un dels millors estilistes que ha produït la literatura catalana i posseïa un estil molt marcat: ús de neologismes, cultismes, gal·licismes, arcaïsmes i formes dialectals de collita pròpia, a més d'una gran habilitat per explotar els recursos sintàctics, rítmics i locucionals. Aquest estil tan marcat, visible no només a les seues pròpies obres sinó també a les seues traduccions, i el fet que traslladar el to original no era una de les seues principals preocupacions, sinó posar en circulació un model de llengua, va fer que, en nombroses ocasions, «el producte final es resolgués en benefici del traductor i en detriment de la traducció», segons Sellent. Aquest autor opina que si Carner va aconseguir satisfactòriament la reproducció de l'estil de l'autor original en alguna de les seues traduccions es deu, bàsicament, al fet que tots dos estils posseïen marques similars, i no a una anàlisi textual exhaustiva. L'objectiu principal de Carner era transmetre un model de llengua i la resta s'hi subordinava. Per aquest motiu, tot i que les traduccions de Carner són obres mestres, des del punt de vista literari, no ho són des del punt de vista traductològic:

[...] conforme amb els corrents actuals de la traductologia, l'excel·lència del producte no garanteix automàticament la validesa del procés ni la seva adequació a l'original del qual prové, i no és sinó confrontant la traducció amb l'original que es pot verificar fins a quin punt s'ha aconseguit un grau d'equivalència satisfactori. (Sellent, 1998)

I és que en el cas d'*Alice*, Carner no es preocupa d'imitar el to ni l'estil de Carroll, sinó que la seua empremta gargoteja l'efecte que Carroll pretenia transmetre i entorpeix nombrosos jocs de paraules que fan que la traducció siga menys atractiva que l'original, des del punt de vista de Sellent.

Per aquest motiu i perquè potser la llengua dels noucentistes era artificiosa i allunyada de la parlada, van començar a sorgir noves traduccions, segones traduccions, dels texts que prèviament havien traduït aquests escriptors. Aquesta nova tendència o model lingüístic, que Sellent qualifica de pragmàtica i funcional, va ser iniciada per Gabriel Ferrater i seguida molt de prop per Salvador Oliva. Per a Marco (2000) es tractava d'una llengua més planera i acostada a la parlada, adequada a les situacions que genera el text i adequada a la finalitat de la traducció i a les expectatives dels receptors.

Però aquesta iniciativa, i en especial la de Salvador Oliva, «va ser –i em temo que continua sent– molt poc ben rebuda; i és que a la nostra cultura, on les segones traduccions ja se solen veure com un esforç innecessari, quan el precedent és obra d'una ploma il·lustre es tendeix a considerar-les, senzillament, com una impertinència.» (Sellent, 1998)

Abans que es publicqués l'*Alice* d'Oliva, Sellent ja el recomanava com a possible traductor de l'obra amb la intenció i l'esperança que reproduïra els jocs de paraules de manera més eficaç. No obstant això, segons l'autor, «l'ambient és poc propici a les segones traduccions: el criteri segons el qual no hi ha cap traducció definitiva té molt pocs adeptes en el món literari català.»

Com que la majoria de les afirmacions realitzades per Joan Sellent daten del 1998 i és cert que hi ha hagut infinits canvis en el món editorial català, ens vam reunir amb ell per comprovar com, segons el seu criteri, són rebudes hui en dia les segones i terceres traduccions, especialment la de Salvador Oliva, ja que es va complir el seu auguri. (Annex 1)

Des del mateix principi de l'entrevista, l'escriptor i traductor deixa clar que aquesta actitud de reticència cap a les segones traduccions ha anat retrocedint i és molt minoritària. Estan sortint de manera regular noves traduccions de clàssics, entre elles la *Divina Comèdia* –la primera de Josep Maria de Sagarra i la segona de Joan Francesc Mira, del 1950 i 2000, respectivament– i l'*Odissea* –la primera de Carles Riba, que és considerada una de les fites de la literatura catalana, la segona també de Joan Francesc Mira, i moltes altres posteriors que han sigut orientades a un públic més jove, amb un llenguatge més planer i, potser, amb menys recreació poètica.

Aleshores, s'oblidava que una traducció definitiva és, per definició, impossible. I és que des de fa vint anys fins ara, s'ha anat entenent aquest concepte i potser és una de les raons per les quals, afirma Sellent, aquestes veus crítiques han desaparegut quasi del tot. Solament hi ha un text original, explica, però les traduccions són interpretacions personals i subjectives de cadascú en una època i un context determinat. Aquestes traduccions, que en si mateixes poden tenir un grandíssim valor literari, són obres autònomes, aproximacions a obres ja escrites. Fins i tot, quan es refereix a les contínues noves traduccions que hi surten, explica que s'han donat casos en què un mateix any han sortit dues traduccions de la mateixa obra, perquè és clar que seran diferents i que no es trobaran dos paràgrafs iguals.

4. Alice's Adventures in Wonderland

Charles Ludwig Dogson (Daresbury, Cheshire, 27 de gener de 1832 - Guildford, Surrey, 14 de gener de 1898) fou un sacerdot anglicà, escriptor, matemàtic i fotògraf britànic. Va estudiar al Westminster School i a Oxford i fou més conegut per escriure *Alice's Adventures in Wonderland* sota el pseudònim de Lewis Carroll. Aquest joc de paraules que va utilitzar per triar el pseudònim ja denota la gran imaginació de l'escriptor.

El 1862 mentre passejava en barca pel riu Tàmesi amb el reverend Robinson Duckworth i les germanes Liddell (Lorina, de tretze anys; Alice, de deu; i Edith, de vuit) se li va ocórrer contar-los les aventures d'Àlicia, que més tard posaria per escrit. El manuscrit s'anomenava *Alice's Adventures Under Ground* i estava il·lustrat per ell mateix. El 1865 es va publicar amb el nom d'*Alice's Adventures in Wonderland*, il·lustrat per John Tenniel, i el 1871 es va publicar la segona part, *Through the Looking-Glass and What Alice Found There*.

El fet que la protagonista de la història estigués inspirada en una de les germanes Liddell i, en especial, Alice, es deu al fet que Carroll tenia una estreta relació amb el seu pare, el degà de la universitat. Encara hui en dia s'especula sobre la fixació de Carroll per Alice, ja que, anys després de publicar el llibre, va demanar-li matrimoni i, a conseqüència d'això, el degà va decidir trencar tota relació amb l'escriptor.

No obstant això, no només Alice apareix al llibre representada en forma de personatge; també ho fa el reverend Duckworth (*the Duck*, l'ànec), el mateix Lewis Carroll (el Dodo, de Dogson), Lorina Charlotte (el lloro), Edith (l'àguila), Teophilus Carter (el Sombrerer)...

L'obra ha sigut traduïda des d'aleshores a nombroses llengües, fins i tot a l'esperanto, i se n'han fet també innumerables versions tant en paper com en la gran pantalla.

Josep Carner va ser el primer a traduir, i adaptar, *Alice* al català.

5. L'*Alice* de Josep Carner

La traducció de Josep Carner d'*Alice's Adevntures in Wonderland* es va publicar el 1927 a l'editorial Mentora-Joventut i, dos anys més tard, va aparèixer una reedició. Segons afirma Teresa Iribarren a «Carner i la seva Alícia» (Pou de Lletres, 1999), tot i que les traduccions de Carner eren generalment celebrades, aquesta va ser una excepció. Únicament Tomàs Garcés (Pou de Lletres, 1999) va aplaudir el seu treball.

Joaquim Mallafre (Serra d'or, 1989) considerava que *Alícia en terra de meravelles* no fou «la traducció més ambiciosa de Carner, ni la més celebrada» i Albert Manent (1969) la considera «massa barroca de cara als infants».

Iribarren (1999), a més, critica que «l'autor optà decididament per un model de llengua determinat; un model que, no cal dir-ho, està molt allunyat del català d'avui», i certes badades i solucions poc encertades que dificulten la comprensió de l'original i que desllueix Carroll. A més, comparteix l'opinió de diferents estudiosos sobre el fet que Carner va adequar el text «a les seves idees del que havia de ser la literatura infantil en aquell moment». Algunes de les badades que menciona Iribarren al seu article són la incomprensió d'alguns jocs de paraules, el paternalisme, l'excessiva literalitat i algunes solucions desencertades que dificulten la comprensió.

Sellent també posa l'accent en l'estil tan marcat de Carner a l'hora d'escriure i de traduir, com ja hem mencionat abans. A l'entrevista (Annex 1), explica que hui dia quan es fa un encàrrec professional, l'editorial no espera una interpretació personal de l'obra ni que l'estil del traductor es marque per damunt de l'autor original. Carner, no obstant això, va fer la traducció per decisió pròpia i amb la intenció d'escriure una obra i de posar en circulació un model de llengua en una època literària.

En aquest context, Carner va decidir anostrar l'*Alice* i portar a terme una traducció que fera sentir el lector com a casa.

Carner's (and Anglada's) *Alícia en terra de meravelles* cannot be fully understood without taking into account this concept of *anostrament*. In the 1927 translation, the landscape of the drawings, the kitchen of the Duchess, the laces, shoes, and apron of Alice, the House in Chapter IV-everything visual is used to bring Carroll's imagination to terms with a cozy, Mediterranean landscape familiar to the reader. (Francesc Parcerisas, 2015)

Aquest aspecte també el mencionen diferents estudiosos, entre ells, Sellent. És, potser, l'aspecte que més critica de la versió de Carner, i és que no només es va dedicar a traduir-la sinó que la va adaptar: va traslladar *Alícia* al context de la cultura d'arribada amb les il·lustracions d'Anglada i va convertir Alícia en «una pubilleta catalana» que viu en una masia amb oronetes i la mar, que juga amb la baralla de cartes espanyola, que llegeix poesia catalana en lloc d'anglesa, que coneix un Gat Castellà... Però aquesta adaptació es dugué a terme de forma irregular, ja que, com bé apunta Sellent, falta coherència com quan, per exemple, Alícia pren el te. No obstant això, la traducció de Carner va ser l'única existent durant dècades i «qualsevol família catalana que tingués una miqueta de cultura popular i d'interès per la literatura catalana tenia l'*Alícia* de Carner a casa».

Aquestes interpretacions personals que feia Carner van ser, aleshores, molt més tolerades a la seua època que en l'actualitat, ja que va ser una pràctica que acostumava a portar a terme a les seues traduccions.

Una de les curiositats que ens remet al tema de la recepció és l'anècdota de la reedició de l'*Alice* de Carner feta pel fill de Marià Manent. Albert Manent és un assagista, crític i historiador cultural molt prolífic que del 1958 al 1980 va treballar a l'editorial Joventut, de redactor i corrector. El 1972 va publicar la tercera edició revisada d'*Alícia* i hi va introduir canvis sense consignar-ho al llibre. Durant quaranta anys es va creure que es tractava de la traducció original de Carner i molts dels encerts de traducció introduïts per Manent van ser atribuïts a solucions encertades de Carner. Alexis Llobet, professor a la Universitat Autònoma de Barcelona, a la seua tesi doctoral, va destapar aquesta enganyifa i es va reunir amb Manent fill per entrevistar-lo. Considera sorprenent que «tant Marià com Albert Manent pensessin, quaranta anys després d'aparèixer la primera edició d'*Alícia*, que el model de llengua que havia fet servir Carner era obsolet; que atorguessin un pes tan gran al nom del traductor que vagin estimar-se més de corregir-la que no pas de retraduir-la; que no constés enlloc que, entre aquesta edició i la del 1930, de la qual prové, hi hagués, descomptant-ne la puntuació i la tipografia, més de 1200 variants; o que a l'hora de corregir Manent no es vagi mirar l'original anglès» (Llobet, 2013). En aquest cas, veiem que és el nom de Carner el que s'ha de conservar a l'edició perquè es vengui a pesar que s'hagen introduïts un gran nombre de canvis i que així ho fan pare i fill per evitar publicar una segona traducció d'*Alícia* que hagués tingut el tipus d'acceptació prèviament comentat.

La recepció de les segones traduccions depenent del nom amb què van signades és un altre aspecte que vam comentar amb Sellent. El 1990, Víctor Compta va ser el primer que es va atrevir a traduir *Alícia* després de Carner. A continuació, ho va fer Salvador Oliva i, com explicarem més endavant, va rebre una gran quantitat de crítiques però també molt de suport. No obstant això, la traducció de Compta no va tenir a penes ressò. El mateix Sellent en desconeixia l'existència quan va escriure la seua publicació a *Quaderns* (1998) i ens comenta que potser és perquè Compta és únicament traductor, ni poeta ni escriptor, i potser el seu nom escrit a una portada no crida tant l'atenció com el del propi Carner o Salvador Oliva. No obstant això, tothom coincideix a dir que és una molt bona traducció. Un dels admiradors d'aquest text concretament és Juan Gabriel López Guix, professor de traducció a la Universitat Autònoma de Barcelona, qui la considera (comunicació personal) millor que la de Salvador Oliva i sent que no s'haja donat a conèixer com caldria. López Guix va traduir *Alícia* a l'espanyol el 2002 i és un dels grans estudiosos de Carroll. En l'entrevista realitzada al traductor posa de relleu la importància de tenir contactes en el món editorial i cultural català per poder fer-te un lloc; contactes que, ens comenta, Salvador Oliva sí que té i Víctor Compta, no. Així, la traducció de Compta és actualment molt difícil de trobar a biblioteques, està descatalogada i tot fa pensar que ben aviat caurà en l'oblit.

Aquestes retraduccions van ser animades per les noves exigències dels mercats i per les moltes crítiques, algunes infundades, d'altres no tant, a la traducció de Carner per alguns crítics a principi dels anys 90 que consideren que el text havia envellit moltíssim. Parcerisas, a uns llibres publicats el 2015 on es recullen totes les traduccions d'*Alice* a totes les llengües del món, fa un xicotet resum de les traduccions al català i, per descomptat, menciona la molt criticada traducció d'Oliva, els seus escassos errors i la consegüent revisió del text el 1999.

6. L’*Alice* de Salvador Oliva

Salvador Oliva, poeta i traductor, va nàixer el 1942 a Banyoles, va traduir les obres de Shakespeare i el 1996 l’editorial Empúries va publicar la seua versió de *Alice’s Adventures in Wonderland*, per la qual va obtenir el premi a la millor traducció el 1997 (*International Board of Books for Young People*). Però, des d’aleshores, va haver-hi una onada de crítiques per molts motius. Les principals veus que s’alçaren ho consideraven o bé una gosadia, o bé innecessari, o bé una traducció farcida d’errades.

A continuació, farem una xicoteta comparació entre la traducció de Carner i la de Salvador Oliva i recollirem les principals opinions dels experts.

Marina Solís (2000) sosté que la llengua emprada en les versions d’*Alícia en terra de meravelles* de Josep Carner i d’*Alícia al país de les meravelles* de Salvador Oliva (1996) és diferent perquè el seu model de llengua també ho és. Opina que, mentre que la versió de 1927 de Carner és artificiosa donat que l’única funció per a la qual estava habilitada la llengua aleshores era la funció escrita formal, la versió d’Oliva és més senzilla perquè apareix en un moment en què la llengua catalana és usada per a tota mena de funcions i en què l’adquisició de models lingüístics es produeix a través dels mitjans de comunicació audiovisuals, els quals privilegien un model de llengua planera. Això prova, segons Solís, que el canvi funcional i estilístic de la llengua estàndard afecta també la modalitat lingüística emprada pels escriptors.

Maria González Davies (1998) de la Universitat de Vic dóna dos exemples en què Oliva ha sabut resoldre els jocs de paraules millor que Carner. Fa èmfasi també en el fet que l’objectiu de Carner era anostrear el llibre, apropar-lo al lector català perquè l’entengués; cosa que farà que l’efecte lúdic minve, és a dir, que molts jocs de paraules i referents culturals es perden.

Pat (60)	Patrici (40)	Pat (39)
<p>“<i>Sure, it’s an arm, yer honour</i> (<i>He pronounced it «arrum»</i>)”</p> <p>“<i>An arm, you goose! Who ever</i> <i>saw one that size?</i>”</p>	<p>–Verament, és un braç.</p> <p>–Un braç, beneit! Què n’has vistos mai d’aquesta grandària?</p>	<p>–Què ha de ser, sinó un braç? (Ho va pronunciar «baraç»)</p> <p>–Es diu «braç», tros d’oca! Qui és qui n’ha vist mai un d’aquesta llargada?</p>

<p>“...the earth takes twenty four hours to turn on its axis-“</p> <p>“Talking of axes –chop off her head!”</p>	<p>–La terra necessita vint-i-quatre hores per donar el tomb al voltant del seu eix, i és d’astral importància.</p> <p>–Parlant de destrals doncs, escapceu-la d’una vegada.</p>	<p>–...tarda vint-i-quatre hores per executar un gir complet.</p> <p>–Parlant d’executar... Que li tallin el cap!</p>
---	--	---

En la primera traducció, la de Carner, s’ha assolit l’efecte humorístic mitjançant una addició al text, mentre que la segona, la d’Oliva, ho ha aconseguit amb un canvi lèxic que no allarga tant el text.

La traducció d’alguns dels personatges fantàstics, com Duck, Dodo, Lory i Eaglet, s’ha mantingut en ambdues traduccions i s’ha perdut la intertextualitat a la qual feien referència.

A voltes, inclús la segona traducció utilitza estratègies de compensació que milloren el text i demostren que «un canvi no sempre equival a una pèrdua»:

<p>“Which way? Holding her hand on the top of her head to feel which way it was growing.”</p>	<p>–Farà una cosa o bé l’altra?</p>	<p>–Cap a on? Cap a on?</p>
---	-------------------------------------	-----------------------------

Hi ha molts més exemples en què la traducció d’Oliva, pel que fa al *nonsense* i als elements humorístics i lúdics, ha aconseguit una millor solució.

En concret, González estableix un grau de correspondència de l’efecte lúdic entre l’original i les traduccions, dels filtres semàntics i formals, i de les estratègies globals, com serien la literalitat, la substitució i les omissions:

	Carner	Oliva
Efecte lúdic	47,5%	82,5%
Similaritat de les variables textuais	30%	85%
Literalitat	40%	53%

Substitució	45%	81%
Omissions	40%	67,5%

No obstant això, l'autora fa èmfasi en el fet que només s'estan analitzant els aspectes lúdics i res més i que no es poden valorar les traduccions únicament tenint en compte aquest aspecte.

Aleshores, si un dels elements més característics a Carroll i a *Alicia* ha estat millor traduït i reproduït per Oliva que per Carner, com és que va ser aquesta primera la que va sortir més mal parada?

Crítiques

Lluís Bonada, sota el pseudònim de Víctor Ripoll, és qui més durament ha criticat la traducció d'Oliva.

Lluís Bonada i Sañas (Ripoll, 1948) és un escriptor i periodista català que ha publicat a *El Temps*, *El Diario de Barcelona* i *l'Avui*, entre altres. Al setmanari esmentat en primer lloc és on va establir la seua secció fixa anomenada «Les notes de Víctor Ripoll», on es dedicà a assenyalar errades i omissions d'algunes obres publicades en català. Algunes voltes es tracta només d'observacions puntuals i aïllades, però altres són veritables disseccions crítiques: l'*Alícia* d'Oliva, el *Zibaldone* de la professora Assumpta Camps i algunes errades del DIEC.

El primer comentari apareix a l'abril del 1997 i es va anomenar 'El traductor de Banyoles', on criticava la confusió entre el riu Tàmesi i el llac, com Oliva havia decidit anomenar-lo. Cada dues setmanes els lectors d'*El Temps* podien consultar una errada més, fins el juny de 1999, quan les publicacions van passar a aparèixer de forma esporàdica. El gener de 2003, per si Oliva no havia tingut suficient amb *Alícia*, Bonada va començar a carregar contra les traduccions de les obres de Shakespeare fetes per aquest mateix traductor.

D'entre els aspectes més criticats destaquen les repeticions, supressions i addicions. Però si filem prim, veiem que es tracta més d'una crítica a l'estil que a les errades com a tals. A continuació, detallarem algun dels seus comentaris.

SUPRESSIÓ
<i>"Another <u>dead</u> silence"</i> – Carroll «Un altre silenci» – Oliva
<i>"And here Alice began to get rather sleepy and went on saying to herself, in a dreamy sort of way: Do cats eat bats? Do bats eat cats?"</i> – Carroll Oliva suprimeix el tros sencer.
<i>"Falling down <u>what seemed to be</u> a very deep well"</i> – Carroll «Caient avall per un pou molt fondo» – Oliva

“*And all her wonderful Adventures*” –Carroll

«i les seves aventures» –Oliva

Bonada no perdona que Oliva elimine aquest *wonderful* i que no fiqui majúscula inicial a *adventures*. A més, deixa veure en aquest apartat el suport incondicional que li professa a la traducció de Carner al·legant que aquest «tradueix ultrafidelíssimament el mot *Adventures*» ja que conserva la majúscula anglesa.

ADDICIÓ

“*Alice started to her feet.*” – Carroll
«Alícia es va aixecar espantada i excitada per la curiositat.» – Oliva

Bonada critica el fet que Oliva afegisca els adjectius *espantada* i *excitada* quan a l’original no hi són. Però, si filem prim, veiem que el verb *start* a voltes s’utilitza per descriure un moviment brusc o ràpid i, per tant, Oliva ha aconseguit transmetre aquesta acció de forma més eficaç que Carner («Alícia es va aixecar»). No obstant això, Compta també troba una bona solució: «Alícia es va alçar d’un bot».

(la germana menuda) “*interrupts the tale not more than once a minute*” – Carroll
«la Tercera adorna el conte interrompent-lo amb gran neguit» – Oliva

Bonada li critica el fet que afegisca que a germana menuda no només interromp el conte, sinó que també l’adorna (encara que no ho diga Carroll).

FALS SENTIT

Traduir March per Maig, i en majúscules.

And this was of very little use. –Carroll

Cosa que no li servia de res –Oliva

Aquesta és la mena de crítica que confirma que, moltes voltes, Bonada critica per criticar. Sembla que, independentment que la solució siga encertada, si no és la que va escollir Carner, no és l’adequada.

Traduir «snail» per «esquirol».

«Oliva ridiculitza Carroll»

«Últimament haviem passat coses tan estranyes que l'Àlícia havia començat a pensar si hi havia molt poques coses impossibles.»

Bonada considera que Oliva fa un ús abusiu d'*havia* i que, així, ridiculitza Carroll.

«L'estil de Carroll, corregit»

Les tres germanes dibuixaven tot allò que comença amb M i Àlícia pregunta: «*Why with an M?*» (Carroll) però Salvador Oliva tradueix: «Amb M?», que fa parèixer que Àlícia no ha entès bé la lletra.

«Quan...quan...quan...»

By the time she had caught...

When she got back to the Cheskire-Cat...

The moment Alice appeared... –Carroll

Quan ja havia recuperat...

Quan va arribar al lloc on hi havia el Gat...

Quan van veure l'Àlícia... –Oliva

Bonada escriu, referint-se al tret estilístic de repetició que fa servir Oliva: «Aquest joc estilístic buit, empobridor i monòton, és patrimoni exclusiu d'Oliva.»

«Oliva rebaixa Carroll»

Alice waited a little, half expecting to see it again. –Carroll

L'Àlícia es va esperar una mica, mig esperant tornar-lo a veure. –Oliva

«El Barreter, empobrit»

Tradueix “*exactly so*” i “*yes*” per “exactament” en dues rèpliques seguides d'Àlícia.

«Oliva creu Carroll imprecís»

“*little House*” “*about four feet high*” –Carroll

«una casa que tenia quatre peus d'alçada» –Oliva

Bonada li critica que a més de suprimir el *little*, deforme la veu de Carroll eliminant el *about*.

Els títols en negreta són els que ha utilitzat Bonada per encapçalar aquestes crítiques. Veiem, aleshores, que denoten certa ironia i superioritat i tenen l'objectiu de ridiculitzar cadascuna de les decisions d'Oliva. No obstant això, el fet que aquests comentaris vagen adreçats als lectors d'un setmanari i Víctor Ripoll siga periodista, justifica l'elecció d'aquest to crític i burlesc.

ESTIL
Utilitza <i>somiar</i> i <i>somniar</i> indistintament.
<p>“<i>Oh dear! Oh dear!</i>” exclama el conill quan fa tard.</p> <p>Les solucions de Carner i de Compta, «Ave Maria» i «Ai Senyor», respectivament, porten una càrrega religiosa que no té l'original. Oliva opta per «Òndia». Potser no és la solució més encertada, però es l'única que no té aquesta càrrega. Segons Bonada, «és impossible que de la boca d'un personatge anglicà surti un eufemisme del reneç “hòstia”».</p> <p>No obstant això, en cap moment precisa Carroll que el Conill és anglicà. Es tracta d'una suposició de Bonada. El que és clar és que l'únic que no afegeix una càrrega religiosa que no és a l'original és Oliva.</p>
<p><i>The two creatures got so close to her, one on each side.</i> – Carroll</p> <p>Les dues criatures se li havien acostat, una a cada costat. - Oliva</p>

ORTOTIPOGRAFIA
Incoherència entre majúscules i minúscules: conill blanc i Conill Blanc, Ratolí i ratolí, Ocell Babau i Ocell babau.
<p><i>A large rose-tree stood near the entrance of the garden: the roses growing on it were white, but there were three gardeners at it, busily painting them red</i> –Carroll</p> <p>A l'entrada del jardí hi havia un gran roser; les roses que hi creixien eren blanques; però hi havia tres jardineros atrafegats que les anaven pintant de vermell. –Oliva</p> <p>Aquí tenim un altre exemple de com Bonada critica fins i tot els aspectes més insignificants com és la puntuació de l'oració anterior. Creu que Oliva ha comés una errada per no haver copiat els signes de puntuació de l'original, quan tothom sap que a l'anglès i al català no s'utilitzen de la mateixa manera.</p>

En total hi ha 159 crítiques publicades a *El Temps*. Algunes encertades, però d'altres no ho semblen tant. A més, una vegada es va publicar la primera edició revisada, Bonada escriu:

La nova edició corregeix vint-i-sis de les quaranta-quatre desviacions aparegudes en aquesta columna. Dels seixanta-sis nyaps posteriors comentats aquí des el març del 98 fins ara, el revisor n'ha trobat tres, i són d'estil, repeticions de paraules. (...) A vint-i-nou esmenes per revisió, caldrà que en facin una tercera edició "més revisada"; una quarta, de "molt més revisada"; una de cinquena, de "molt però que molt més revisada", i continuar així fins que arribin a fer net.

És clar, aleshores, que Bonada creu que totes i cadascuna de les seues correccions són correctes, valga la redundància, i que les hauria d'haver introduït a l'edició revisada (i si no fer-ho en totes les altres vinents). Aquestes solucions que proposa, o més aviat imposa, Bonada no són fruit de la seua intel·ligència, sinó que compara les tres traduccions existents d'*Alice* (les de Carner, Compta i Oliva) i aquesta última sempre surt malparada. Bonada es mostra molt carnerià, ja que no hi ha un sol comentari desacreditant la traducció d'aquest; però, sorprenentment, no hi troba gaires errades a la de Compta tampoc. Moltes voltes, el que li ha tirat en cara a Oliva és que no consultés altres traduccions en altres llengües pròximes per trobar el que ell creu que podria ser una millor solució.

Crítiques favorables

David Castillo, escriptor i reconegut crític català, va publicar a *l'Avui* l'article *Lectura hipnòtica*, on elogiava la traducció de Salvador Oliva. L'autor assoleix l'excel·lència i aconsegueix modernitzar la versió clàssica de Josep Carner amb una llengua dúctil i àgil sense retenir la velocitat de les seqüències ni l'imprevisible de les situacions, explica.

També es menciona el treball de Salvador Oliva al bloc *Alícies* de Claudi Mans Teixidó, catedràtic emèrit d'enginyeria química per la Universitat de Barcelona. Es tracta d'un bloc dedicat únicament a l'estudi d'*Alice*, les diferents publicacions i traduccions, curiositats, il·lustracions... «És una traducció molt natural, amb llenguatge planer, i frases curtes i sincopades. Com a la traducció de Carner, en la que s'ha inspirat (com tots...) el nom de l'eruga del bolet és l'Erugot; però la tortuga no és la Falsa Tortuga, ni la Tortuga de Mar, sinó la Tortuga d'imitació».

El 2001 Joan de Sagarra va publicar un article a *El País* que defenia l'honorable labor de Lluís Bonada, a qui va anomenar «el terror de la cultureta». En aquest, afirmava que Bonada havia nascut per prendre cafè amb Carner en Can Llibre, que revela la simpatia que el crític li professava a l'escriptor noucentista. Potser per aquesta raó va considerar una gosadia que es tornés a traduir l'*Alice* de Carner. Però, si fos només per aquesta raó, també hauria d'haver criticat l'anterior, la de Compta. Sagarra, doncs, ens explica:

A Salvador Oliva no le perdona que existiendo una traducción excelente del libro de Carroll, la de Carner, y otra no menos excelente de Víctor Compta (Barcanova, 1990), se permita introducir en el poema introductorio del libro, cuando Carroll recuerda la tarde veraniega del 4 de julio de 1862, en que llevó a las tres hermanas Liddell de paseo remando por el Támesis, que el autor del libro y las tres niñas en vez de remar por un río, remasen por un lago.

Aquests és un dels aspectes que Bonada més ha criticat de la traducció d'Oliva.

Sagarra també opina que darrere d'aquesta hi ha mil badades més bé perquè Oliva no sap anglès o perquè no s'ha pres la molèstia de consultar la resta d'autors catalans, espanyols, francesos, italians... que li hagueren estalviat algunes incorreccions, i molt greus.

El fet que Sagarra gose també criticar la traducció d'Oliva és el que va suscitar que Ferran Toutain li respongués en un altre article a *El País*. Deixant de banda les acusacions personals i directes que s'intercanvien, Toutain entra en escena per fer costat a Oliva:

Soy lector de la obra de Oliva, tanto de sus traducciones como de su poesía y sus ensayos, y creo que, tomada en conjunto, posee un valor indiscutible. Es más: considero que sus versiones de Shakespeare son un regalo inapreciable, tanto por la calidad del estilo como por la transparencia del lenguaje, que logra hacer comprensible un autor a menudo bastante oscuro.

I, si bé accepta que la primera edició conté alguns errors, considera que la traducció d'Alice és tan bona com qualsevol de les seues altres obres i que a la segona edició es van afegir les correccions adients.

Recuerdo que uno de los 'cien disparates' fijados por el informe bonadiano era haber traducido lobster por llagosta (langosta) y no por llobregant o llamàntol (bogavante). La palabra inglesa designa ambos crustáceos, y si a efectos gastronómicos cada paladar puede tener sus preferencias, no veo por qué no las puede tener también a efectos estilísticos. En fin, lo que importa de la langosta o el bogavante de Carroll no es su nombre, sino su encaje en el poema que recita Alicia, y en eso Oliva es mucho más digno de lo que puede captar un aficionado a la quisquilla. (Toutain, 2001)

No obstant això, Toutain opina que la traducció de Carner només pot ser considerada d'excel·lent si es mira des d'uns ulls «infectats per anys de dedicació a la *cultureta*», és a dir, des d'uns ulls que han admirat i estudiat Carner des de ben aviat i que el consideren insuperable. A més, li atribueix una cursileria presumptuosa i una autosuficiència grossera. Suposem que la primera acusació es fa des del punt de vista actual i de la llengua, que potser la traducció ha quedat obsoleta i antiquada i, tenint en compte també, que l'estil de Carner era «idiosincràtic», ja que tenia una «tendència a combinar arcaïsmes, gal·licismes, cultismes, formes dialectals i neologismes de collita pròpia» (Sellent, 1998).

Toutain destaca dos errors a la traducció de Carner que de veritat afecten el sentit de l'obra i són de summa importància: el traductor tria la paraula «banc» per a *bank* ('ribera'), anomena «gat castellà» el gat de Cheshire i fa que Alícia es tracti a si mateixa de vós.

A més, el principal problema d'aquests errors és que, a diferència dels d'Oliva, que poden ser esmenats en posteriors edicions, aquests s'han de reproduir una i una altra vegada, opina Toutain. I és que, a efectes de recepció, és molt més cridanera una traducció de Carner que una edició revisada. No obstant això, ja hem mencionat anteriorment el cas de les revisions de Manent.

Com hem dit, Toutain també acusa Bonada de tenir un odi personal cap a Oliva. Però també culpa Sagarra de tenir motivacions personals a l'hora de criticar la feina d'Oliva, ja que son pare, Josep Maria de Sagarra, havia traduït prèviament Shakespeare. Aquesta actitud contrasta amb la d'Oliva, qui mai s'ha mostrat reticent amb posteriors traductors de Shakespeare, com ara Joan Sellent.

Però, després d'aquestes greus denúncies, Sagarra no va voler donar la discussió per finalitzada i va respondre a Toutain amb un altre article al mateix periòdic. Defén que no té res en contra de Salvador Oliva, que ni tan sols el coneix i que el fet que haja traduït també Shakespeare li és completament indiferent, perquè mai s'hi ha vist afectat per aquesta situació.

Aquesta disputa pública entre dos personatges importants en el món de les lletres catalanes actuals, que afecta uns quants més, ens demostra una vegada més les dimensions reduïdes del mercat editorial català i que les diferències professionals són, moltes vegades, diferències personals.

Resposta

Salvador Oliva s'ha pronunciat diverses vegades sobre la seua traducció i les crítiques rebudes. Una de les entrevistes surt a l'article d'Iribarren i Serrasoles (1999), on el traductor, a més d'opinar sobre l'obra de Carroll, respon a les crítiques de Bonada: «M'han beneficiat, perquè els lectors són més llestos que no ens pensem i alguna qualitat deuen haver vist a la meua traducció». Cal apuntar que abans de llançar la segona edició, Oliva ja havia venut més de tres mil exemplars.

No obstant això, Oliva afirma que «algunes vegades, m'ha retret coses que no són veritat; d'altres vegades proposa solucions que jo no adoptaria mai; els retrets estan descontextualitzats; el to és sempre insultant; l'obsessió, mòrbida...». I es mostra desconfiant: «Diverses persones m'han assegurat que aquests retrets li han estat dictats per un poeta català bastant conegut (fins i tot una carta d'un lector a *El Temps* ho insinuava)».

Tot i que Oliva reconeix que a la primera edició hi ha alguna badada, ja augurava una segona edició revisada, i confessava que no hi ha res al món que li preoqupe menys que això (referint-se a les crítiques). A més, el traductor es refereix al mètode d'avaluació de González Davies mencionat prèviament «en què va sortir força ben parat».

En una entrevista realitzada per Sílvia Mas de la Universitat de Birmingham per a la revista *Fragmentos*, admet que el motiu que el va portar a tornar a traduir *Alícia* fou un encàrrec de l'editorial i que els errors i omissions que podem trobar al text es deuen al fet que va a haver de traduir el text ràpidament i no va disposar del temps suficient per a revisar-lo.

A més, es mostra coneixedor de les moltes i dures crítiques rebudes i opina que la majoria dels comentaris que ha fet Lluís Bonada a *El Temps* són sobre detalls ridículs i insignificants que no comparteix. Els qualifica d'irrellevants i de completament erronis, des del seu punt de vista. Explica que li ha donat molta més importància al to que a la traducció literal i és açò el que potser no comparteixen alguns crítics. Oliva utilitza un llenguatge més simple i contemporani que Carner i busca apropar-se més al to de l'original.

Respecte a la quasi oblidada traducció de Compta, Oliva tampoc no li dóna gaire importància. El traductor considera que es tracta d'un treball pobre i ben bé quasi havia oblidat que existia.

Pel que fa a l'estil de la traducció, fica especial èmfasi a reproduir el to i la musicalitat del text de Carroll, que ha definit com l'aspecte més difícil de la traducció. A més, és clar, dels jocs de paraules. Diu:

Primer, hem d'acceptar que els jocs de paraules s'han de traduir. Després, i tenint en compte el problema del nivell de recepció, he desenvolupat la següent teoria: si tradueixes bé un text, el resultant ha d'incloure totes les lectures possibles, sempre que s'hagin entès en primer lloc.

Considera que utilitzar una nota al peu per explicar algun joc de paraules hagués sigut com acceptar una derrota, però sí que n'utilitza quan cal esclarir algun aspecte cultural amb què el públic català no estaria familiaritzat.

A més d'haver de traduir els jocs de paraules, n'ha creat de nous, siga per reemplaçar l'existent o com estratègia de compensació. Intenta sempre, aleshores, fer prevaldre el ritme sobre el contingut o al contrari, segons el joc ho requerisca.

Oliva, en ambdues entrevistes, es qualifica de carnerià i alaba el treball de l'escriptor en les seues traduccions. En cap moment la menysprea, sinó que creu que ja ha envellit, i el defèn al·legant que si Carner no va saber traduir molts jocs de paraules, va ser perquè Carroll és molt difícil (més que Shakespeare, fins i tot) i perquè no disposava de les edicions crítiques ni recursos de què ell mateix va disposar.

Al bloc *The Daily Avalanche* d'Allau trobem un article anomenat *Maltraduint Àlicia* on, com es pot imaginar pel títol, Oliva no surt de nou gaire ben parat. I si bé és cert que hi ha moltes opinions poc contrastades a les xarxes socials i a plataformes amb poc rigor literari, aquesta ens ha cridat especialment l'atenció perquè és el mateix Oliva el que es pronuncia a la secció de comentaris. Allau comenta errors com:

Carroll	<p><i>'...the patriotic archbishop of Canterbury, found it advisable—'</i> <i>'Found WHAT?'</i> said the Duck. <i>'Found IT,'</i> the Mouse replied rather crossly: <i>'of course you know what "it" means.</i></p>
Carner	<p>—...el patriòtic arquebisbe de Canterbury, va trobar-ho convenient...</p> <p>—Va trobar què? — digué l'Ànec.</p> <p>—Va trobar-ho — replicà el Ratolí bastant reganyós: — ja sabeu, naturalment, què vol dir ho.</p>

Compta	<p>—...el patriòtic arquebisbe de Canterbury, com que va trobar-ho aconsellable...</p> <p>—Va trobar què? — va preguntar l'Ànec.</p> <p>—Va trobar-ho — va respondre el Ratolí, més aviat enutjat —. Suposo que saps què vol dir “ho”, oi?</p>
Oliva	<p>“—...el patriòtic arquebisbe de Canterbury, ho va trobar convenient...</p> <p>—Què va trobar convenient? — va dir l'Ànec.</p> <p>—Això — va replicar el Ratolí una mica enfadat —. Segur que tots sabeu què vol dir “això”</p>

Tant a la versió anglesa amb l'*it*, com a la de Carner i Compta amb l'*ho*, es reproduïx el joc de paraules que comporta la confusió de l'Ànec i del Ratolí. No obstant això, Oliva cau també en aquesta confusió i en lloc d'utilitzar la mateixa paraula a les dues frases del Ratolí, n'utilitza dues diferents (*ho* i *això*) i fa que no s'entenga.

El bloguer Allau, a més, acusa Oliva de menystenir la traducció de Compta com es mostra a l'entrevista de Mas (1999): «*Víctor Compta's translation is rather weak and I, immediately, put it aside*».

A aquesta entrada de bloc hi va contestar Salvador Oliva a la secció de comentaris, on va agrair als participants i lectors les seues crítiques i opinions i es va defensar de les primeres. Escriu:

Mai no he dit ni escrit el que em fa dir Allau. Potser algun periodista m'ho va fer dir. Però jo no. Respecto la traducció de Compta, que consti. La traducció d'Alicia va començar amb mal peu: el disquet que va anar a impremta era el que no havia passat per correcció. A la primera edició hi havia molts errors. I realment a les edicions subsegüents s'havien d'haver esmenat. A la llarga rècula d'invectives aparegudes a "EL TEMPS" hi havia moltes mentides. Em feia dir coses que no deia, les correccions que se'm proposaven eren fluïxes (per "*dead silence*" Bonada volia que traduís "silenci de mort", quan és molt millor "silenci sepulcral"). No tinc cap ganes de polemitzar amb cap persona rancorosa i injusta. Res més. Agraeixo a tots els comentaris que heu fet, per més que siguin negatius.

7. Conclusió

Aleshores, pel que fa a la recepció, ha quedat demostrat que, tot i que al final del segle vint es complia l'afirmació de Sellent (1998) («i és que a la nostra cultura, on les segones traduccions ja se solen veure com un esforç innecessari, quan el precedent és obra d'una ploma il·lustre es tendeix a considerar-les, senzillament, com una impertinència»), la tendència ha canviat per complet des d'aleshores i ja no existeixen aquestes veus crítiques. Surten sovint retraduccions d'obres traduïdes per plomes il·lustres i ja no es considera cap gosadia, sinó més aviat una necessitat. És de summa importància aprendre que no existeixen traduccions definitives, ja que són interpretacions dels traductors i cadascú té la seua forma.

El cas de Salvador Oliva, a més, podríem dir que va ser un fet puntual. Es van agrupar diferents factors que van desembocar en aquesta situació: era Carner qui prèviament havia traduït *Alice*; va tenir problemes amb el lliurament de la primera edició (com ell mateix ha acceptat) que van portar-lo a cometre certes errades que, amb un poc més d'atenció, es podrien haver evitat; es va convertir en la diana de Bonada, qui va arremetre sense mirament contra la seua traducció assenyalant tots i cadascun dels aspectes que es podien millorar; va fer diferents declaracions (com, per exemple, desprestigiar la traducció de Compta) molt poc ben rebudes pel públic que van crear una imatge d'ell propícia a les crítiques. En general, la situació no es va decantar en benefici d'Oliva. Però, no obstant això, les veus que el van defendre i el continuen defenent també són nombroses i aconsegueixen silenciar les crítiques negatives. Només cal veure el nombre d'exemplars venuts pel traductor i la popularitat que ha aconseguit la seua traducció revisada.

Ha quedat de relleu, doncs, que el fet de criticar per criticar la traducció d'*Alice* de Salvador Oliva que, en essència, és correcta i que ha millorat versions anteriors, no aconsegueix desprestigiar-la. Els lectors amb cert nivell cultural són els primers crítics i saben jutjar per ells mateixos la qualitat d'un text i la veracitat d'aquests comentaris tan negatius.

Des d'una visió més allunyada, podem afirmar que, moltes voltes, aquestes crítiques no tenen únicament una base teòrica i literària, sinó també un fons de rancor personal entre traductor i crític que, malauradament, s'han de resoldre en favor d'algú dels dos.

Finalment, cal celebrar que, tot i que aquestes veus no han desaparegut per complet perquè sempre hi haurà diferències professionals i personals i entre els membres del mercat editorial català, aquest comportament és molt minoritari i cada vegada els lectors estan més informats i formats per poder discernir i extreure les seues pròpies conclusions.

8. Bibliografia

- ALLAU (2009). *(Mal)traduint Alícia*. The Daily Avalanche. Recuperat el 15 de maig de 2016 de <http://allausz.blogspot.com.es/2009/11/maltraduint-alicia.html>.
- CASTILLO, D. (-). *Lectura hipnòtica*. Avui. (-). Recuperat el 23 d'abril de 2016 de <http://www.speech.cs.cmu.edu/aria/mthesis/mulilingual-corpora/catalan-corpora/301.txt>
- DE SAGARRA, J. (2001). *Víctor Ripoll, el terror de la "cultureta"*. El País. Recuperat el 15 de maig de 2016 de http://elpais.com/diario/2001/04/01/catalunya/986087244_850215.html
- DE SAGARRA, J. (2001). *¿Qué hay detrás?*. El País. Recuperat el 15 de maig de 2016 de http://elpais.com/diario/2001/05/04/catalunya/988938444_850215.html
- GARCÉS, T. (1999). *Humor i Fantasia*. Pou de Lletres, núm. 11-12 (tardor-hivern), p. 88.
- GONZÁLEZ DAVÍES, M. (1998). *Traduïnt l'impossible: aspectes lúdics d'Alice in Wonderland*. En MESSEGUER, L. i VILANUEVA, M. (Ed.), *Intertextualitat i recepció*, (pp. 245-258). Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, Servei de Publicacions.
- IRIBARREN, T. (1999). *Carner i la seva Alícia*. Pou de Lletres, núm. 11-12 (tardor-hivern), p. 84-88.
- IRIBARREN Y SERRASOLSES (1999). *Salvador Oliva? Que li tallin el cap!* Pou de Lletres, núm. 11-12 (tardor-hivern), p. 89-90.
- LLOBET, A. (2013). Albert Manen, corrector de Josep Carner (Alícia en terra de meravelles). *Quaderns Revista de traducció* núm 20, p. 269-276.
- MALLAFRÈ, J. (1984). *Una traducció de l'anglès: Carner en terra de meravelles*. Serra d'or núm. 289-99, p. 58-60.
- MANENT, A. (1969). *Josep Carner i el noucentisme; vida, obra i llegenda*. Barcelona: Edicions 62.
- MANS, C. (2013). *7. Alícia Empúries Barcanova Anaya*. Alícies. Recuperat el 15 de maig de 2016 de <https://alicies.wordpress.com/2013/11/30/79-alicia-empuries-barcanova-anaya/>
- MARCO, J. (2000). *Funció de les traduccions i models estilístics: el cas de la traducció al català al segle XX*. *Quaderns*. Revista de traducció núm 5, p. 29-44.
- MAS, S. (1999). *An interview with Salvador Oliva: translating Alice in Wonderland into catalan*. *Fragmentos*, núm. 16, p. 77-84.
- PARCERISAS, F. (2015). Two Translations of Alice into Catalan. En Lindseth J. A. (Ed.), *Alice in a World of Wonderlands: The Translations of Lewis Carroll's Masterpiece*, (Volume One. The Essays). New Castle: Oak Knoll Press.
- RIPOLL, V. (1996, 8 d'abril - 2002, 4-10 de juny; 2007, 20 de novembre - 2011, maig; 2011, juliol - 2013, desembre). *Les notes de Víctor Ripoll*. El Temps, núm. 616-938; 1223-1398; 1415-1538.
- SELLENT, J. (1998). *La traducció literària en català al segle XX: alguns títols representatius*. *Quaderns Revista de traducció* núm 2, p. 2-32.

SOLÍS, M. (2000). *Dos llengües per a Àlicia? (entre els conceptes de llengua literària i varietat estàndard)*. Dins Jordi Ginebra, Raül-David Martínez Gili i Miquel Àngel Padilla (ed.) (2000) vol. 1, p. 191-203.

TOUTAIN, F. (2001). *Lo que hay detrás*. El País. Recuperat el 15 de maig de 2016 de http://elpais.com/diario/2001/04/25/catalunya/988160841_850215.html

MAGRO, E. (2012). *Drogas y psicopatías en «El País de las Maravillas»*. El País. Recuperat el 15 de maig de 2016 de <http://www.abc.es/20120901/cultura/abci-drogas-psicopatias-alicia-carroll-201208311736.html>

9. Annexos

Entrevista a Joan Sellent

El 22 d'abril del 2016, ens vam reunir amb Joan Sellent per fer-li una entrevista en relació a l'article que havia aparegut el 1998 a la revista *Quaderns* sobre la recepció de les segones traduccions, per saber quin era el seu punt de vista hui en dia i per conèixer la seua opinió sobre les nombroses crítiques que va rebre Salvador Oliva.

Sara Vicent: El any 1998 a una ponència impresa a *Quaderns* vas afirmar que «en la nostra cultura, on les segones traduccions ja se solen veure com un esforç innecessari, quan el precedent és obra d'una ploma il·lustre es tendeix a considerar-les, senzillament, com una impertinència». Hui en dia continues pensant el mateix?

Joan Sellent: Aquesta actitud encara hi és, però és molt minoritària; ha anat retrocedint. Sobretot en el món del teatre, ha canviat. Sobretot en el món del teatre, perquè des de fa 15 any cap aquí és el que tradueixo. Però sí, això ha canviat. Estan sortint de manera regular noves traduccions fins i tot de clàssics com la *Divina Comèdia*, que hi ha la traducció de Sagarra i Joan Francesc Mira, i l'*Odissea*, que hi ha la de Carles Riba i es considera una traducció canònica i una de les fites de la literatura catalana. Se n'han fet més de traduccions, orientades a un públic més jove, a estudiants, amb un llenguatge més planer i, potser, amb menys recreació poètica. Ja no se senten aquestes veus, quasi diria que han desaparegut del tot.

S: Comparant la traducció d'Oliva i de Carner, observem que el primer troba molt bones solucions a alguns jocs de paraules que el segon no va entendre de l'original.

J: Sí, exacte, que no va entendre o que no va saber detectar perquè senzillament no va veure que hi havia un.

S: Respecte als comentaris de Lluís Bonada al setmanari *El Temps*, què opines?

J: En aquestes crítiques de Bonada, hi ha una actitud que fa una mica de tuf de fòbies personals. Quan l'agafa amb algú... Amb Salvador Oliva deuria de tenir alguna espècie de fixació. Jo penso que la crítica de traduccions no ha de ser això, sinó més objectiva i oberta, és a dir, global.

S: Quan vas escriure la teua ponència et referies a algunes crítiques en concret? O a la crítica de traduccions en general?

J: Pensava amb les crítiques que va rebre Oliva per les traduccions de Shakespeare, perquè estaven ja les de Sagarra, que eren extraordinàries. Oliva va començar a fer les traduccions de Shakespeare per al canal 33 de tv3 que havien comprat tota la producció de les obres de Shakespeare a la BBC. Va ser una feina titànica a contrarellotge. Si amb l'*Alícia* va treballar amb presses, aquí encara més. Va haver-hi veus que ho consideraren una gosadia. Aleshores, s'oblidava una cosa, que de fa vint anys aquí s'ha anat entenent, i és que una traducció definitiva, per definició, és impossible. Hi ha un sol text original, però la traducció és una interpretació personal i subjectiva d'una persona en una època determinada i un context determinat. Aquesta obra, que pot tenir un grandíssim valor literari, és una obra autònoma, una aproximació a una obra ja escrita en una altra llengua, molt personal. Fins i tot, encara que és una cosa molt excepcional, alguna vegada han sortit dues traduccions de la mateixa obra el mateix any i molta gent pensarà que no hi ha necessitat, però jo penso que és al contrari: de segur que seran dues obres diferents i mai trobaràs una dotzena de frases seguides que siguin iguals en dos traduccions. I llavors, poc a poc s'ha anat entenent; encara que hi ha gent que encara no ho entén. Jo encara sento aquests comentaris. De fet ara amb Shakespeare hi ha moltes traduccions i se'n continuen fent.

S: I creus que pel fet que la primera *Alícia* fora de Carner, Oliva va rebre més crítiques?

J: Sí, perquè Carner com a traductor és molt singular, és un cas apart que té unes característiques que fan que les seues traduccions siguin discutibles com a traduccions. Son tan personals, que veus la veu i l'estil de Carner, al igual que amb les traduccions de Shakespeare de Sagarra. Normalment, es mira que l'estil del traductor no es reflecteixi gaire, però si veus les traduccions de Carner, sents la seua veu i el seu estil. No pareixen traduccions, sinó obres de Carner. No ho dic amb to de crítica, perquè les traduccions de Carner són obres extraordinàries. Quan traduïa més que servir al lector la possibilitat d'aproximar-se a l'obra d'un autor en una altra llengua, ho posava al seu servei i era un pretext per escriure una obra ell mateix. Llegeixes les obres de Dickens traduïdes per Carner i estàs llegint una obra escrita per ell; i és un exercici literari molt interessant.

Però avui dia, en el món de la traducció professional i en les traduccions que ens encarreguen d'una novel·la o d'una obra de teatre, no s'espera que el traductor faci això. Però en el cas de Carner era ell mateixa que portava les col·leccions literàries i qui feia la majoria de les traduccions. I com explico a la meua ponència, l'objectiu principal era ficar en circulació un model de llengua en una època literària.

I pel que fa a la traducció d'*Alícia* de Carner, és clar que hi ha jocs de paraules que se li escapen i llavors ell va fer una cosa, que es fa més amb teatre que amb narrativa: no solament va traduir sinó adaptar, traslladar *Alícia* al context de la cultura d'arribada amb les il·lustracions de Lola Anglada. *Alícia* es una pubilleta catalana i al fons es veu una masia amb les oronetes i el mar, surt la baralla de cartes espanyola, fa referència a poemes catalans en lloc d'anglesos, el Gat de Cheshire es converteix en el Gat Castellà...

I, és clar, hi ha generacions de catalans que coneixen *Alícia* per la traducció de Carner. Qualsevol família catalana que tingués un mínim d'interès per la cultura i la literatura catalana tenia a casa l'*Alícia* de Carner.

No obstant això, jo el que criticaria d'aquesta traducció és que és irregular, és a dir, no és coherent amb tot aquest trasllat. Hi ha coses que adapta i d'altres que no, com per exemple quan *Alícia* pren el te.

S: Toutain diu que el “problema” amb la traducció de Carner és que n’hi ha una i eixa és la que s’ha d’anar traslladant d’edició en edició, però amb Salvador Oliva ja hem tingut varies edicions corregides.

J: Bueno, hi ha tota una història amb aquest tema. Alexis Llobet ho va investigar fa uns anys. Resulta que Albert Manent, fill de Marià Manent, va publicar la traducció de Carner amb retocs, manipulada, després de la seva mort.

S: Perquè creus que la traducció de Compta ha passat tant desapercebuda?

J: De vegades, aquests tipus de llibres, tot i que no són únicament de lectura juvenil o infantil, i en aquest cas es un “fals llibre infantil”, es publiquen en edicions juvenils i solen haver-ne moltes. Jo no diria que la de Compta ha passat completament desapercebuda perquè es coneix. El que si que pot ser és que, com que no és un escriptor molt conegut, sinó que només és traductor (i molt bo, he de dir), l’editorial podria no haver-li donat el mateix ressò que tindria una traducció feta per un escriptor o poeta famós.

LES NOTES DE VÍCTOR RIPOLL

Data	Pàgina	Número	Títol
19-5-1997	88	674	El traductor de Banyoles
26-5-1997	88	675	Alícia té la regla
2-6-1997	88	676	Carner, millor
9-6-1997	88	677	Porta'm el teu Barret?
16-6-1997	88	678	Somiar o somniar?
23-6-1997	88	679	Trontollar
30-6-1997	88	680	La llagosta o el llamàntol
7-7-1997	88	681	A terra...a terra
14-7-1997	72	682	Capficada?
21-7-1997	72	683	Acostat a cada costat
28-7-1997	72	684	Solució castellana
4-8-1997	72	685	Més "executar"
11-8-1997	72	686	Molt estrany
18-8-1997	72	687	Alícia s'espanta
25-8-1997	74	688	Una sorpresa o dues?
1-9-1997	74	689	Caiguda al pou
8-9-1997	74	690	Adéu al temor del càstig
15-9-1997	74	691	Exactament un?
22-9-1997	72	692	Supressió
29-9-1997	72	693	Ni gentil ni observadora
6-10-1997	72	694	Oliva precisa
13-10-1997	72	695	Ho agafa o no?
20-10-1997	72	696	Adéu a un "again"
27-10-1997	72	697	Ho sembla o ho és?
3-11-1997	88	698	Oliva endolceix el gat
10-11-1997	72	699	Oliva, encrostat
17-11-1997	88	700	Un més per l'altre
24-11-1997	72	701	El perquè del pintat
1-12-1997	72	702	Versió única
8-12-1997	72	703	Oliva corre massa
15-12-1997	72	704	Lectura confusa
22-12-1997	72	705	Sobreentés

29-12-1997	72	706	El present és futur
12-1-1998	72	708	Alicia perilla
19-1-1998	72	709	El mateix silenci?
26-1-1998	72	710	Desentonació
2-2-1998	72	711	Òndia, Oliva!
9-2-1998	72	712	Acudit destruït
16-2-1998	72	713	Darrere, darrere
23-2-1998	72	714	Matar el temps i Carroll
2-3-1998	72	715	Detalls sense importància
9-3-1998	72	716	El Barreter, empobrit
16-3-1998	72	717	Oliva ridiculitza Carroll
23-3-1998	72	718	Un esquiol lent
30-3-1998	72	719	Oliva fa el savi
6-4-1998	72	720	Frase ridícula
13-4-1998	70	721	Aportació filològica
27-4-1998	70	723	Qui insulta Alicia?
4-5-1998	70	724	Una troballa
11-5-1998	70	725	S'acaba o no?
18-5-1998	70	726	Crisi turística?
25-5-1998	70	727	Oliva corregeix Carroll
1-6-1998	70	728	Col·loquialisme
8-6-1998	70	729	Respecte monàrquic
15-6-1998	70	730	Pensar poc
22-6-1998	70	731	Badall suprimit
29-6-1998	70	732	Fer plorar
6-7-1998	70	733	Quina cremada!
13-7-1998	70	734	Cridar en veu alta
20-7-998	70	735	Salt misteriós
27-7-1998	70	736	Faldilla meravellosa
3-8-1998	70	737	Comparació coixa
10-8-1998	70	738	Pressa
17-8-1998	70	739	Versos meravellosos
24-8-1998	70	740	El final?
31-8-1998	70	741	Mal de cap

7-9-1998	70	742	Canvi de veu
14-9-1998	70	743	Oliva, fora de la pista
21-9-1998	70	744	Comença sense acabar
28-9-1998	70	745	Carroll, pre-Rodoreda
5-10-1998	70	746	Viatge erràtic
12-10-1998	70	747	Repetició coixa
19-10-1998	70	748	Carner, el més fidel
26-10-1998	70	749	Hi torna
2-11-1998	86	750	Alícia, més canviada
9-11-1998	86	751	Un erugat més amable
16-11-1998	86	752	Oliva rebaixa Carroll
23-11-1998	70	753	Oliva discrepa de l'editor
30-11-1998	70	754	Diàleg agilitat
7-12-1998	86	755	Broma esborrada
14-12-1998	86	756	Quan...quan...quan...
21-12-1998	86	757	L'absurd d'Oliva
28-12-1998	86	758	Imprecisió esmenada
11-1-1999	70	760	Adéu a un silenci de mort
18-1-1999	70	761	Tallat el talleu.li
25-1-1999	70	762	La germana d'Alícia
1-2-1999	70	763	Humor esborrat
8-2-1999	70	764	Cartes sense coll
15-2-1999	70	765	Animals meravellosos
22-2-1999	70	766	Oliva desmeravella
1-3-1999	70	767	Un cap misteriós
8-3-1999	70	768	El "toffy" ennuega Oliva
15-3-1999	70	769	Pobres mans
22-3-1999	70	770	Alícia, endevinaire
29-3-1999	70	771	Frase molt deixada
3-4-1999	70	772	Dubte no resolt
12-4-1999	70	773	Perquè s'aturen?
26-4-1999	70	775	Resposta incompleta
3-5-1999	70	776	Adéu al càstig
10-5-1999	70	777	Carroll-Oliva critica l'escola

17-5-1999	70	778	Carner fa tasca de bromista
24-5-1999	70	779	Que és sord Guillem?
7-6-1999	102	781	La reina fa de rei
21-6-1999	70	783	Oliva canvia una tàctica
5-7-1999	70	785	Rèplica falsa
19-7-1999	70	787	Una “i”
2-8-1999	70	789	Roselles, groselles o ribes?
16-8-1999	70	791	Diàleg amorosit
30-8-1999	70	793	La sintaxi també grinyola
13-9-1999	70	795	Versió universitària
27-9-1999	70	797	Oliva creu Carroll imprecís
11-10-1999	70	799	Oliva grapeja la revisió
25-10-1999	70	801	Oliva no s’hi capfica
8-11-1999	86	803	Empobriment mantingut
22-11-1999	70	805	Frase gens assenyada
6-12-1999	70	807	Traducció diferent
20-12-1999	68	809	Oliva indeterminat
18-12-2000	66		Els “vides” continuen trencats
30-9-2002	98		Joc molt-moltes genuí
6-2-2003	66		La criaturada final d’Oliva